

10 01 00 АДАБИЁТШИНОСӢ
10 01 00 ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ
10 01 00 LITERARY CRITICISM

10 01 03 ЛИТЕРАТУРА НАРОДОВ СТРАН ЗАРУБЕЖЬЯ
10 01 03 LITERATURE OF FOREIGN COUNTRIES PEOPLES

УДК 82
ББК 83.3(о)9

ДАР БОРАИ МАОНИИ ЯК РУБОИИ УСТОД РӮДАКӢ *Юлдошев Абдулло Курбонмаматович, н.и.филол., дотсенти кафедраи таърихи адабиёти тоҷики ДМТ (Тоҷикистон, Душанбе)*

О МОТИВЕ ОДНОГО РУБАИ РУДАКИ *Юлдошев Абдулло Курбонмаматович, к.филол. н., доцент кафедры истории таджикской литературы ТНУ (Таджикистан, Душанбе)*

ON THE MOTIVE OF ONE OF RUDAKI'S RUBAI *Uldoshev Abdulla Kurbonmamatovich, candidate of philological sciences, Associate Professor of the department of the history of Tajik literature under the TNU (Tajikistan, Dushanbe) E-MAIL: romish2004@inbox.ru*

Калидвожаҳо: *Таврот, Ғазали ғазалҳо, Қуръони карим, "Шоҳнома", Юсуф, ҳамсари Азизи Миср, Рудоба, Судоба, Таҳмина, Манижа, Гулнор*

Назаре, ки дар мақола ба маонии як рубоии устод Рӯдакӣ андохта шуд, як ҳадаф дошт. Ин ҳам бошад муайян кардани пайванди он маонӣ ба шеър, ки то устод Рӯдакӣ суруда мешуд. Хулосаи рубоӣ аз нигоҳи маонӣ чунин аст, ки маъшуқа ҷӯё ва муштоқи ошиқ тасвир шудааст. Мулоҳизае бо далелҳои пешниҳод мешавад, ки чунин тасвир дар шеъри ошиқонаи араб вуҷуд надорад. Чӣ ба замони ҷоҳилият ва чӣ ба замони ислом. Ҷустуҷӯҳо ба он оварда мерасонанд, ки чунин тасвири маъшуқа дар адабиётҳои, ки метавонистанд ба шеъри замони Сомониён таъсир расонанд, вуҷуд дошт. Дар ин росто ба сифати далел аз се пояи ғайриэронӣ зикр мешавад. Яке қиссаи ҳазрати Юсуф, ки дар сифри Пайдоиши "Таврот" дар чордаҳ фасл омадааст, дигаре "Ғазали ғазалҳои ҳазрати Сулаймон", ки низ дар "Таврот" омадааст. Ҳоҷат ба баён нест, ки бонуи мисрӣ чӣ гуна ба ҳазрати Юсуф дил мебандад ва чӣ қорҳои намекунад. Тақрибан ҳамин гуна муносибати нисбат ба ҷавон духтаракони Иерусалим дар "Ғазалҳо" нишон медиҳанд. Ва боз ҳам ҳоҷат ба баён нест, ки дар Қуръони карим сураи ҳазрати Юсуф дар яқсаду ёздаҳ оят нозил шудааст.

Дар адабиёти тоҷиломи халқҳои эронӣ ва хосса дар худойномаҳо ва ривоятҳои дигар маъшуқа бебокона барои бахти худ талош мекунад. Дар мақола дар назар дошта шудааст, ки сюжети мочарои Судоба бо Сиёвуш ба моҳият ҳамон қиссаи ҳазрати Юсуф аст. Дар "Шоҳнома" чанд мисолро мибинем, ки бонувон ҷӯёи ҷавонмардон

масвир шудаанд. Масалан, Рӯдоба, Судоба, Таҳмина, Манижа, Гулнор, духтари амири Хатра ва ғайра.

Хулоса чунин аст, ки “ёр”-и устод Рӯдакӣ, агар тайф – хаёли маъшуқа набошад, маънии барои адабиёти пешиниёни мо бегона набуд. Вале ин маънӣ дар шеъри классикӣ натавонист мавқеъ пайдо кунад. Ғолибан шояд ба эътиборҳои ахлоқи исломӣ.

Ключевые слова: Библия, Бытие, Песнь песней, священный Коран, “Шахнаме”, Иосиф, жена повелителя Египта, Рудоба, Судоба, Тахмина, Манижа, Гулнор

Рассматривается не очень привычный в персидско-таджикской классической поэзии любовный мотив, выраженный в одном из рубаи Рудаки. Суть мотива сводится к тому, что возлюбленная представляется ищущей встречи с возлюбленным. Небездоказательно утверждается, что этот мотив не мог быть заимствован из арабской любовной поэзии. В этой связи указывается, что этот мотив был достаточно популярным в древнееврейской религиозной литературе. В качестве убедительных примеров делаются ссылки на последние главы книги Бытия из Ветхого завета на сказание об Иосифе Прекрасном и на Песнь песней царя Соломона. Отмечается, что и в священном Коране сказание об Иосифе Прекрасном ниспослано в ста одиннадцати откровениях и занимает целую суру. Допускается, что именно коранический вариант сказания об Иосифе послужил материалом для сочинения нескольких десятков поэм об Иосифе и Зулейхе. Выражено мнение, что этот мотив был популярным и даже в некоторой степени каноническим в сказаниях любовного содержания - источниках национального эпоса иранских народов “Шахнаме” Фирдоуси. Это мнение подкреплено описаниями в “Шахнаме” поведения таких известных героинь как Рудоба, Судоба, Тахмина, Манижа, Гулнор, дочь эмира Хатры и других представительниц прекрасного пола. Предполагается, что этот мотив в персидско-таджикской любовной поэзии не стал привычным по двум причинам: во-первых, отсутствовал в арабской газели, и, во-вторых, смелое, даже вызывающее поведение возлюбленной вступало в противоречие с моральными предписаниями ислама.

Key words: the Bible, Genesis, Song of Songs, the Holy Koran, “Shoh-Name”, Joseph, the wife of the ruler of Egypt, Rudoba, Sudoba, Tahmina, Manizha, Gulnor.

The article under consideration dwells on a love motif that is not very habitual in Persian-Tajik classical poetry, expressed in one of the rubais by Rudaki. The essence of the motive is that the lover appears to be looking for a meeting with the sweet-heart. The poet manages to prove not without attempts that this motive could not be borrowed from Arabic love poetry. In this regard, it is indicated that this motive was quite popular in Hebrew religious literature. As convincing examples, references are made to the last chapters of the Book of Genesis from the Old Testament dealing with the legend about Joseph the Beautiful and the “Song of Songs” by Solomon. It is noted that in the Holy Koran the legend about Joseph the Beautiful is presented in one hundred eleven revelations and occupies a whole *sura*. It is assumed that it was the Koranic version of the tale about Joseph that served as the material for composing dozens of poems dedicated to Joseph and Zuleikha.

The opinion is expressed that this motive was popular and even to some extent canonical in the legends of love content in the sources of the national epos of the Iranian peoples “Shoh-

Name” by Firdawsi. This opinion is supported by the descriptions of the behavior of such famous heroines as Rudoba, Sudoba, Tahmina, Manizha, Gulnor, the daughter of Emir Khatra and other representatives of the fair sex. The article presupposes that this motif in Persian-Tajik love poetry did not strike root for two reasons. In the first, it was absent in the Arab gazelle and in the second, bold, even defiant behavior of his sweet-heart came into conflict with the moral precepts of Islam.

*Омад бари ман. Кӯ? Ёр. Кай? Вақти саҳар.
Тарсанда. Зи кӯ? Зи хасм. Хасмаш кӯ? Падар!
Додам-ш ду бӯса. Бар кучо? Бар лаби тар!
Лаб буд? На! Чӣ буд? Ақиқ! Чун буд? Шакар!*

Рӯйнависи рубой бо ҳама аломатҳои китобатӣ мувофиқи навишти таҳиягари “Девони Рӯдакӣ” донишманди фозил Қодири Рустам сурат гирифтааст (1, с. 70). Мо ёрои чизе дар бобати имло гуфтан надорем (хоса дар замоне, ки навишти калимаро бо аломати сакта ҳам сар мекунанд) ва лизо ба қавли гузаштагон паноҳ мебарем, ки дар чун ҳолатҳо хаволааш ба ровӣ (*ал-ухдату ала-р-ровӣ*) мегуфтанд.

1. Дар пайкара ва ё ба қавли аллома Абу Ҳилоли Аскарӣ (920-1005) девони маонии шеъри ошиқонаи араб ва форсу тоҷик, маъние, ки дар рубоии устод Рӯдакӣ “*Омад бари ман кӯ? Ёр. Кай? Вақти саҳар...*” ифода ёфтааст, тақрибан назир надорад. Агар ин ёр, ки ба назди қаҳрамони лирикӣ омадааст, тайф – ҳаёли маъшуқа набошад. Чунин эҳтимол метавонад қоим бошад, зеро дар Бухорои ба дару дарвоза омадани маъшуқа, ки падар ҳам дорад, ба назар тааҷҷубовар мерасад. Омадани ёр ба назди ошиқ ва ҳатто расидан ба висоли ӯ (*Додам-ш ду бӯса...*) дар таомули маонии шеъри ошиқонаи араб ба шаҳодати Абу Убайдуллои Марzubонӣ (910-994) дар “ал-Мувашшаҳ” бурун рафта аз оини шеърофаринӣ – **тарик** (*канон*) буд ва мавриди нақӯиш қарор мегирифт (2, с. 257-258).

1.1. “ал-Мувашшаҳ мо ахаза-л-уламоу ала-ш-шуарои фӣ иддати анвоин мин синоати-ш-шеъри” (Перостаи ба шоирон хурда гирифтани уламо дар чанде аз анвои ҳунари шеърофаринӣ) аз китобҳои ба истилоҳи имрӯза назарияи адабиёти арабу мусулмонӣ мебошад, ки бо гузашти беш аз ҳазор сол мавриди ниёзҳо қарор дорад. Китоб ба вақте таълиф шуда буд, ки ҳарчанд хатари рӯйнависиҳо (компилятсия) дар фазои илми адаб вучуде дошт, вале ҳоло он замони наҳс фаро нарасида буд.

1.1.1. Ҷоиз набуд, ки виқори маъшуқа шиканад. Он, ки Имруулқайс байтҳои саҳт фоҳиш дорад ва ҳатто аз забони Қайс ибни Мулавваҳ (Мачнун) ҳам байтҳои фоҳиш гуфтаанд, мояи нигаронӣ надошт, зеро дурӯғ гуфтан дар шеър нораво набуд. Бо дурӯғи шоир (қаҳрамони лирикӣ) ба тақозои **тарик** виқори маъшуқа намешикаст. Дар шеъри чоҳилӣ ва ҳатто шеъри Мачнун байтҳои фоҳиш ба омадани маъшуқа ба назди ошиқ далолат намекунад. Байтҳо то ҷое фаҳрия ҳастанд ва шоир аз он фаҳр мекунад, ки ба висоли маъшуқа расида буд. Дертар ин маънӣ шояд ба тақозои аҳкоми ислом аз девони маонии шеъри ошиқонаи араб ва пасон шеъри ошиқонаи форсу тоҷик зудуда шуда буд. Дар он байтҳо сухан дар бораи муштоқ будани маъшуқа ба дидори ошиқ ва омадани ӯ ба пеши ошиқ намеравад.

1.1.2. Месазад ёдовар шуд, ки ғазали арабӣ чанд вазифа (функсия) дошт. Нахуст, шеъре, ки ошиқ гуфтааст. Масалан қавли Антара ибни Шаддод (525-615): *Лақад закартуки ва-р-римоҳу навоҳилу, Минӣ ва бизу-л-ҳинди тақтуру мин дамӣ – Туро ёд кардам, ки найзаҳо ба бадани ман мехалидинад, Ва дами теги ҳиндӣ хуни маро мерехт*”

(3, с. 84). Ин иқтибос аз қитъае мебошад, ки аз ду байт иборат аст ва қудамо (пешиниён) онро ба мартабаи “ағзалу байтин қолатху-л-араб – ошиқонатарин байте, ки араб гуфтааст” баровардаанд. Месазад гуфт, ки қудамо ба иттифоқи оро Антараро муаллифи яке аз муаллақҳои ҳафтгона низ медонанд.

Дигар шеър, ки занро бо сифатҳои хоси зебоӣ ва хулқи вай ситоиш, мадҳ кардаанд. Намунаи барҷастаи чунин ғазал қасидаи Нобиғаи Зубёнӣ (ваф.602), соҳиби яке аз муаллақоти ҳафтгона мебошад. Дар қасида, ки аз сию панҷ байт иборат аст, шоир Мутаҷаррида амираи Мунзириро бо лексикаи ғазали дескриптивии араб ситоиш кардааст (4, с. 143-151). Сеюм, ғазале, ки дар он зан ё занони қабиларо ғаразмандона бадном кардаанд. Қудамои араб чуни ғазалро *таиҳир* мегуфтанд. Ба ривояте, сабаби кушта шудани бузургтарин шоири араб Абу Таййиби Мутанаббӣ соли 965 низ ҳамин ташхир буд. Қабиле, ки шоир занони онро дар ғазал бадном карда буд, раҳи шоирро дар наздикии Бағдод мегирад ва Мутанаббиро мухайяр мекунад, ки ё узр пурс, ё ҷанг мекунем. Мутанаббӣ панҷоҳсола узр намерурсад.

Чаҳорум, падарони духтардор аз шоири номие хоҳиш мекарданд, дар ситоиши хусн ва маҳосини духтарҳошон ғазале бигӯяд, то бахти духтарҳошон кушода шавад.

Панҷум, ғазали худситоӣ, ки аслан бад набуд, вале дурӯғ буд. Ба назари мо фоҳиштарин байте, ки араб гуфтааст (*афҳашу байтин қолатху-л-араб*) дар муаллақаи саромади шоирони араб Имруулқайс (асри VI) омадааст, аз ҳамин қабил буд. Худо медонист, ки он шоир духтареро бепарда дида бошад, вале мегуфт...

2. Дар шарқшиносии чаҳонӣ ва, хоса, шарқшиносии вобаста ба шеър ақидаи соиде вучуд дорад, ки тариқи гуфтани шеъри арабу мусулмонӣ тақрибан ҳамоне мебошад, ки ҳоло дар асри IX яке аз донишмандони камназири шеър Абу Муҳаммад Абдулло ибни Қутайбаи Диноварӣ (828-889) дар “аш-Шеър ва-ш-шуаро” муқаррар карда буд. Ибни Қутайба дар таҳлили И.Ю. Крачковский фармуда буд, ки шоир мебоист ҳамроҳи як ё ду ҳамсафар дар роҳ бошад. Роҳ одатан аз гирду навои кӯи маъшуқа мегузашт, ки бошандагонаш тарк кардаанд. Шоир хоҳиш мекунад, ки оҳиста раванд, зеро дар ин кӯй замоне маъшуқа буд, ошиқӣ низ буд. Ва шоир ба ёди рӯзгори рафта ашк мерезад ва ҳоказо... (5, с. 251-252).

2.1.Ин маъниҳо (мотив) ба шеъри ошиқонаи форсу тоҷик ҳам гузаштаанд. Нуктаест, ки исбот талаб намекунад. Маъниҳои кӯйи маъшуқа, ёди маъшуқа, фироқ, азоби ҷудой ва ҳоказо аз маъниҳои мебошанд, ки ҷузъи маъниофарини ғазали дунявӣ шудаанд.

3. Дар шеъри ошиқонаи ҷоҳилӣ ва умавии араб, ки шеъри ошиқонаи мо аз он реша мегирад, маъние, ки дар рубоии устод Рӯдакӣ ифода ёфтааст, мувофиқи баршумори маонӣ, ки мо бар пояи ҳашт ҳазор байт анҷом дода будем, ба мушоҳида намерасад. Чунин маънӣ ё набудааст, ё хотираи таърихӣ то замони китобати девонҳо (охири нимаи якуми асри VIII) онро нигоҳ надоштааст. Бо ғояти боварӣ метавон гуфт, ки маънии рубоии мазкури устод Рӯдакӣ аз шеъри ошиқонаи араб наомадааст.

3. Маънии муштоқ будани маъшуқа ба дидори ошиқ, аз адабиётҳое, ки метавонистанд ба суннати шеърофаринии ниёгони мо баҳра диҳанд ва ё баҳра гиранд, ба қавли муҳаққиқон ва далели матнҳо метавон се манбаъро, агар аз маонии ошиқонаи худойномаҳо сарфи назар кунем, ном бурд.

3.1. Нахуст, адабиёти яҳудӣ ва ҳосатан “Ғазали ғазалҳои ҳазрати Сулаймон”, ки бо ҳисобҳои боварибахштар дар асри X-и пеш аз мелод суруда шуда, дар “Таврот” оварда шудааст. Дар “Ғазали ғазалҳои ҳазрати Сулаймон”, ки аз ҳашт тарона, ба гуфти Аҳмади Шомлу – суруд иборат аст, иштиёқи маъшуқа ба дидори ошиқ ва сӯзи

ин иштиёк баръало инъикос ёфтааст. Ин таронаҳо тарчумаҳои шаръӣ (тақрибан ба хама забонҳо) ва шоирӣ доранд. Дар тарчумаи русии таронаҳо И.М. Дьяконов муваффақтар будааст. Шояд ба он сабаб ҳам бошад, ки тарчумаи шоиронаи русӣ аз назари Анна Ахматова гузашта буд. Ва дар тарчумаи форсии онҳо Аҳмади Шомлу хунари волотаре нишон додааст (6).

Дигар, қиссаи ҳазрати Юсуф, ки низ дар “Таврот” дар чордах фасл оварда шудааст (7). Ва сураи ҳазрати Юсуф дар Қуръони карим, ки дар яксаду ёздаҳ оят нозил шудааст.

4. Маънии мавриди назар дар “Шоҳнома” бахши Ашкониён, дар ҳамин бахши “Ғура”-и Саолибӣ ва дар “Қорномаи Ардашери Бобакон” ба тафсиле инъикос ёфтааст. Дар сарчашмаҳои дигар, ва ғазали оламгири форсу тоҷик маънӣ, ки маъшуқа муштоқи ошиқ бошаду бисӯзад... ба мушоҳида тақрибан намерасад. (Байти дар ин маънӣ сурудаи шоири шаҳид Нақибхон Туғрал дар зехни мо ҳаст: *Ошиқон ҳарчанд муштоқи ҷамоли дилбаранд, Дилбарон бар ошиқон аз ошиқон ошиқтаранд*). Шариат намегузошт ё анъанайи (канон) шеърро фаринӣ, маълум нест... Вале гузошт, ки дахҳо “Юсуф ва Зулайхо”-ҳо суруда шаванд...

5. Дар рубоии устод Рӯдакӣ воқеият инъикос шудааст ё анъана, мо намедонем. Ба ҳар ҳол, Бухоро шаҳри ба дару дарвоза буд (*То ман ҳастам, бораи Бухоро манам*) ва духтари озод (падар дорад), на канизак, наметавонист вақти саҳар гашту гузор дошта бошад.

6. Дар “Шоҳнома” бахши Ашкониён, ки инсофан саргузашти Ардашери Бобакон аст, ба саҳна “бардае арҷманд”, ки Фирдавсӣ Гулнораш ном кардааст, ворид мешавад. Гулнор канизак буд ва аз он арҷманд буд, ки илова ба зебоӣ, ба истилоҳи имрӯза, вазири молия ё “мушовири давлатӣ” ҳам буд:

“Бари Ардавон ҳамчу дастур буд,

Бар он хоста низ ганҷур буд” (б.190).

Шояд барои ҳамин дар коҳе зиндагӣ мекард. Зебоии канизаки хубрӯйро Фирдавсӣ дар бӯи хуш, мӯй ва хиромидани ӯ дидааст. Дар ин хусус бояд ба инобат гирем, ки бино ба назари санҷидаи Нёлдеке, занҳо дар “Шоҳнома” мақоми муҳимро ҳоиз нестанд” (8, с. 115).

Гулнор аз болои боми коҳ Ардашерро мебинад ва ба як дидан: *“Ҷавон бар дили моҳ шуд ҷойгир” (б.193)*. Гулнор, чун дару дарвозаи коҳ ба шаб баста мешуданд, бо ресмон аз сари бора мефарояд ва ба назди Ардашер меояд. Ва ба Ардашер *“Дурахшон кунам рӯзи торики ту” (б.203)* гӯён, шабҳо омадан мегирад (9, с. 184-185).

Рафтори канизак, яъне омадани ӯ ба назди дилдода ба қолаби адабиёти то Фирдавсӣ ва пас аз Фирдавсии форсу тоҷик ба истисноӣ як далели расида аз шеъри устод Рӯдакӣ, намегунҷад. Рубоии саромади шуаро “Омад бари ман...” маъшуқаеро тасвир мекунад, ки ба назди ошиқ омадааст. Чунин рафтор хилофи анъанайи (канон) шеъри ошиқона аст, ки решаҳои то шеъри араб давидааст.

7. Маъшуқаро ҷӯйи ошиқ тасвир кардан дар адабиёти араб набуд ё анъана нашуда буд. Марзубонӣ дар “ал-Мувашшах” ба чанд байти Умар ибни Абу Рабиа (ваф.657) эрод гирифта буд, ки дар онҳо бар хилофи анъана машуқа майле ба ошиқ нишон додааст (10, с. 257-258).

Бо истинод ба рисолае, ки аз ҷониби мо роҷеъ ба таҳаввули ғазал дар шеъри тоисломӣ ва оғози исломи араб солҳое пеш дар Институти шарқшиносии АФ СССР ҳимоя шуда буд, метавонем бигӯем, ки рубоии ошиқонаи устод Рӯдакӣ нишонест, ки аввалу охираш афтодааст. Вале агар ба рафтори Гулнор нигоҳ кунем, ки “Дилбарон

бар ошиқон аз ошиқон ошиқтар” будаанд, метавон ҳадс зад, ки анъанаи (канон) соид ин маъниро дар адабиёти араб ва исломӣ сутурдааст.

8... Яке аз шоирони тавонои араб, Аъшои Қайс ё Маймун (яъне бахтёр) ки “чанг бигирфту навохт” ҳам буд, ба девони Хусрави Правиз равуо дошт. Аъшоро “санночату-л-араб” чангнавози араб ҳам мегӯянд. Мард шеъри баланде дорад, вагарна ба шаҳодати Ибни Қутайба, яке аз донандагони ангуштшумори шеъри чоҳилии араб Абу Убайда Маъмар ибни Мусанно (728-825) ўро “чорум аз шуарои мутақаддимин” намегуфт (11, с. 184). Вақте ў, боз ҳам ба шаҳодати Ибни Қутайба қасидаи машҳури “Хусравония”-и худро ба Хусрави Парвиз пешкаш мекунад, Хусрав мепурсад, ки ин мард чӣ мегӯяд?. Ҷавоб ба “тоҷикӣ” медиҳанд, ки: “Усрӯд гӯяд тозӣ” (чумла аз Ибни Қутайба). Чун ба байти “*Ариқту ва мо ҳоза-с-суҳоду-л-муарриқу, || Ва мо бия мин суқмин ва мо бия маъшақу*” (*Бехобам, ин чӣ беҳобии парешон, Маро дарде нест ва ишқе низ нест*) мерасад, Хусрав мефармояд, ки шарҳ диҳанд. Мегӯянд, мегӯяд, ки ў беҳоб аст, на аз дард ва на аз ишқ. Хусрав мегӯяд, ки мард, агар на аз дард ва на аз ишқ беҳобӣ кашад, пас ў дузд аст (12, с. 180). Мо намегӯем, ки назокати баёни Ибни Қутайбаро дуруст ифода кардем. Вале метавонем мулоҳиза пешниҳод кунем, ки шеъри ошиқонаи араб ва масалан маънии “*шаби ошиқони бедил...*” барои Хусраву атрофиёни Хусрав, ошно набуд. Инро дар бароабри атлол (қӯи маъшуқа: *То як замон зорӣ кунам бар рубӯу атлолу даман*), ёди маъшуқа (*на дар баробари чашими...*), гирия рӯзи фироқ (*аз санг нола хезад...*) ва ғайра дертар ангезаи илҳом мегуфтанд. Ба таъбири муалифи “ал-Умда” Ибни Рашиқ (999-1070) “шахзу-л-қариҳа” – “чарх доштани истеъдод... Чунин маъниҳо дар қиссаҳои ошиқона, ки мо дар Таврот ва “Шоҳнома” мебинем, ба мушоҳида намерасад. Дар ин қиссаҳо одатан духтар чӯёи писар тасвир шудааст.

9. Далели чӯё будани маъшуқаро мо дар қиссаи ҳазрати Юсуф дар “Таврот”, қиссаи иштиёқи Рудоба ба Зол, мочарои Судоба ва Сиёвуш Таҳмина ва Рустам, Манижа ва Бежан ва чунон ки гуфтем, дар “Ғазали ғазалҳои ҳазрати Сулаймон” метавонем мушоҳида кунем.

Дар ин баршумор, ки албатта пурра нест, тасвири “Омадани Таҳмина духтари шоҳи Самангон ба назди Рустам” фарқ мекунад. Таҳмина бо хеле муқаддимаи латиф дар ягон бист байт кушоду равшан ба Рустам мегӯяд: “*Туроам кунун, гар бихоҳӣ маро*” (15. Шоҳнома, ҷ.2с.199); Фотима Қосимободӣ, “Таҳмина намоди ишқии қудратманд дар “Шоҳнома”, www.behdokht.ir). Манижа низ дар бобати чӯёи Бежан будан аз Таҳмина монданӣ надорад. Ин мавзӯ дар китоби Х. Шарифзода “Достонҳо бузурги “Шоҳнома”-и Фирдавсӣ” таҳлил шудааст ва бинобар ин зарурати овардани тафсилоти вай дигар аз байн меравад (14). Масалан ҳилае, ки Манижа кардааст, то аз Бежан чудо нашавад, на дар ҳама қиссаҳои ошиқона дида мешавад (15, ҷ.4, с. 233-234).

Маънии омадани канизак ба назди Ардашер бо баъзе ихтисорҳо дар “Ғураф”-и Саолибӣ низ омадааст (16, с. 245). Дар тарҷумаи насри арабии “Шоҳнома”, ки Бундории Исфаҳонӣ дар ибтидои асри XIII кардааст, мавзуи канизак ва Ардашер оварда нашудааст. Шояд барои он бошад, ки дар “Таърихи Табарӣ” ва тарҷумаи тоҷикӣ ҳамин сарчашма, ки Абу Алии Балъамӣ анҷом додааст, Ардашер дар парасторӣ, сипас дар асорати ифтихории Ардавони V охириин подшоҳи Ашконӣ набуд.

10. Вобаста ба маънии (мотив) чӯёи ошиқ будани маъшуқа метавон гуфт, бино ба далелҳои, ки зикраш омад, ин маъни ба адабиёти тоисломии мо бегона набудааст.

Инъикоси ҳамин маънӣ дар рафтори Рудоба, Судоба, Таҳмина ва Манижа, Назира духтари амири Ҳатра, ки ба Шопури Ардашер қотили падараш дил баста буд, дар “Шоҳнома” сурат гирифтааст, вале то ба шеъри ошиқонаи форсу тоҷик нарасидааст. Аз занони қисмати таърихии “Шоҳнома” танҳо духтари Ардашон зани Ардашер ҳаёли гирифтани қасоси падарашро тарк намекунад. Вале дар “Шоҳнома”, чун духтари Ардашон Шопури Ардашерро таваллуд мекунад, бо мочароҳое, аз аз ҷазои қатл раҳой меёбад.

11. Метавон гуфт, ки аз асри X анъанаи шеъри ошиқонаи мо арабӣ шуда буд. Ба далели намунаҳои расидаи ғазал ва байти Абулҳасани Оғочӣ: “*Ману байгула яке танг ба як сӯзи ҷаҳон, Арабвор бигирям ба забони аҷамӣ*” (17, с. 125). Ва ба далеле, ки бархе аз шоирон, аз ҷумла устод Рӯдакӣ, мояи ифтихор медонистанд, ки шеършон баробари шеъри шоирони араб шудааст. Масалан устод Рӯдакӣ дар қасидаи “Модари май” худро бо шоирони тавонои араб Ҷарир ибни Атия (ваф.733), Абу Таммом (788-845) ва Ҳассон ибни Собит (ваф.640) баробар медонад (18, с. 57).

12. Ва шояд, аз рӯи ҳамин тасаввур шеъре, ки ба шеъри араб монанд набуд, шеър доништа нашуд. Ва он шеър ба коми фаромӯшӣ супорида шуд. Вагарна ҳатто ба замони Муҳаммад Авфии Бухорӣ сурудҳои Борбад дар пардаи хусравонӣ вучуд доштаанд, вале аз эътибор афтида. Зеро “аз вазни шеър ва қофия ва муруоти назоири он дур аст. Ва бад-он сабаб тааррузи баёни он карда наомад” (19)...

Пайнавишт:

1. Девони Рӯдакӣ, таҳияи Қодири Рустам. – Душанбе, 2015. – 334 с.
2. Марзубонӣ. “ал-Мувашиаҳ”. – Қоҳира, 1965. – 704 с.
3. Антара. Девон. – Бейрут, 1893. – 96 с.
4. Нобига. Девон. – Бейрут, 1969. – 223 с.
5. Ибни Қутайба, “аш-Шеър ва-ш-шуаро”, Бейрут, 1964, 900 с; Крачковский И.Ю. Избранные сочинения, том II, М.-Л., 1956, Арабская поэзия. 11 стр.
6. Библия. Синодальный перевод, Песнь песней Соломона. 8 стр/ Лирическая поэзия древнего Востока. –М.: Наука, таҳия ва тарҷумаи Дьяконов И.М. 1984, 240 стр; Шомлу Аҳмад. Ғазали ғазалҳои Сулаймон, тарҷумаи Аҳмади Шомлу аз “Аҳди атиқ”. www.shamloy.blogspot.com. 25 с.
7. Библия. Синодальный перевод. Бытие. Главы 37-50.
8. Нёлдеке Т. Ҳамосаи миллии Эрон, Техрон, 1978, 177с.
9. Фирдавсӣ, “Шоҳнома”, Душанбе, 1966. Ҷ.7 652 с.
10. Марзубонӣ, ал-Мувашиаҳ, Қоҳира, 1965, 704 с.
11. Ибни Қутайба, “аш-Шеър ва-ш-шуаро”, Бейрут, 1964, 900 с.
12. Ибн Қутайба, “аш-Шеър ва-ш-шуаро”, Бейрут, 1964, 900 с.
13. Фирдавсӣ, “Шоҳнома”, Душанбе, 1987. Ҷ.2. 319 с.
14. Х. Шарифзода, “Достонҳои бузурги “Шоҳнома”, Душанбе, 2018, 400 с.
15. Фирдавсӣ, “Шоҳнома”, Душанбе, 1988, ҷ.4. 406 с.
16. Саолибӣ Абу Мансур “Ғурау ахбори мулуки-л-фурси ва сияриҳим”, матни интиқодӣ ва тарҷумаи фаронсагии Ҳ. Зотенберг, Техрон, 1963. 803 с.
17. Ашъори ҳамаҷони Рӯдакӣ, Сталинобод, 1958, 407 с.
18. Девони Рӯдакӣ, Душанбе, 2015, 344 с.
19. Авфӣ, “Лубобу-л-албоб”, Техрон, 1957, 872 с.

Reference Literature:

1. Rudaki. *Divan. Under the editorship of Qodir Rustam*, - Dushanbe, 2015. – 334 pp.
2. Marzubani. *Acrostic*. – Cairo, 1965. - 704 pp.
3. Antara. *Divan*. - Beirut, 1893. - 96 pp.
4. Nabigha. *Divan*. - Beirut, 1969, - 223 pp.
5. Ibn Qutaiba, *Poetry and Poets*, - Beirut, 1964, - 900 pp.; Krachkovsky I.Yu. *Selected Works*, - V. II, Moscow, 1956, *Arabic Poetry*. - pp. 251 – 252.
6. *The Bible, Song of Solomons` Songs*, 8 p; *Lyric Poetry of Ancient East*, - Moscow, 1984, - 240 pp; Shomlu Ahmad, *Song of Solomon`s Songs. Translation from "Ahdi Atik" (Tavrot)* www.shamloy.blogspot.com. - 25 pp.
7. *The Bible, Synodal Translation of Genesis, chapters 37-50*.
8. Noldeke. *Das Iranische Nationalepos. The Iranian National Epos*. - Tehran, 1978, - 177 pp. (in German)
9. Firdausi, "Shahname", - Dushanbe, 1966. –V.7 - 652 pp.
10. Marzubani. *Acrostic*, - Cairo, 1965. - 704 pp.
11. Ibn Qutaiba, *Poetry and Poets*, - Beirut, 1964, - 900 pp .
12. Ibn Qutaiba, *Poetry and Poets*, - Beirut, 1964, -900 pp .
13. Firdawsi, "Shah-Name", - Dushanbe, 1966. v.2. – pp. 83 – 104; Fotima Kosimbodi. *The Great Force of Tahmina`s Love in 'Shoh-Name"*, www.behdokht.ir
14. Sharifzade X. *The large Poem of "Shah-Name"*, - Dushanbe, 2018, - 400 pp.
15. Firdawsi, "Shah-Name". - Dushanbe, 1988. - V.4. - 406 pp.
16. Al-Thaalibi Abu Mansour. *The History of Persian Kings; preparation of the text and translation from Forsi by Kh. Zotenberg*. - Teheran, 1963. - 803 pp. (in French)
17. *Poetry of Rudaki`s Period Poets*, - Stalinabad, 1958, - 407 pp.
18. Rudaki. *Rudaki`s Divan. Under the editorship of Qodir Rustam*, - Dushanbe 2015. - 334 pp;
19. Aufi, *Heart of Hearts*, - Tehran, 1957, - 872 pp. (in Persian).